

<https://doi.org/10.62837/2024.2.306>

İRADƏ TAHİROVA

Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut
P.Həşimov küçəsi 19
iradatahirova@mail.ru

OXU BACARIQLARININ İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ MÜASİR EFFEKTİV METODLAR XÜLASƏ

Ümumilikdə təhsilin əsas funksiyalarından biri oxu təlimidir. O, şagirdlərin nitqini, özünüifadə bacarıqlarını (şifahi və yazılı şəkildə) inkişaf etdirir, söz ehtiyatını artırır. Oxu təlimi həm də anlayaraq, düzgün, sürətli və ifadəli oxu vərdisləri qazandırır, məzmunu nəql etmə, təhlil etmə, ona öz münasibətini bildirmə, məndə verilənləri həyatla əlaqələndirmə və s. kimi bacarıqlar formalaşdırır. Tələbələrin təlim nəticələrini yüksəltmək üçün müvafiq strategiya, metod və üsullardan istifadə etmək, mətnin oxusunu düzgün təşkil etmək vacibdir. Oxunun düzgün təşkil edilməsi strategiyalı oxunu nəzərdə tutur. Strategiyalı oxu ilə bağlı müxtəlif fərziyyələr mövcuddur. Bəzi mütəxəssislər söyləyi ki, f strategiyalı oxu mətni dərk edərək, düşünərək oxumaqdır. Onlardan bir qismi isə düşünür ki, strategiyalı oxu tələbəyə (şagirdə) daha məharətlə düşünməyi öyrədir, bir qismi isə strategiyalı oxunu təlimin əsas məqsədi hesab edir. Yəni bu cür oxu anlamaya, tətbiqə və təhlilə aparan əsas yoldur. (1, 27-28)

Açar sözlər oxu nitq bacarıq nəticə düşünmək öyrətmək əsas məqsəd

Tədqiqatlar göstərir ki, oxu savadına yiyələnmək mürəkkəb prosesdir. Bu prosesin müvəffəqiyyətlə keçməsi üçün aşağıdakılar vacibdir: 1. Sözlərdəki səsləri fərqləndirmək; 2. Təkcə hərfləri deyil, səsi də qavramağı öyrənmək, hərf birləşməsini görmək və ona uyğun lazımı səsin tələffüzünü dəyişmək, 3. Sözdəki səsləri bütöv şəkildə tələffüz etmək; 4. Sözü tanış olan hər hansı əşya, hərəkət, əlamətin ifadəsi kimi başa düşmək. Göründüyü kimi, oxu texnikası eşitməyə, görməyə, tələffüzə, təhlilə, sözün mənasına əsaslanan bir prosesdir.

İngilis dilində oxu bacarığına yiyələnmək üçün bu dilin xüsusiyyətlərini bilmək vacibdir.

İngilis əlfbasında 26 hərf, 44 səs var. İngilis dilində monoftonqlar, diftonqlar və triftonqlar mövcuddur. Sait hərflərin açıq və qapalı hecədə oxunması, hərf birləşmələrinin oxunuşu və istisnalarda oxu prosesində çətinliklər yaradır.

Məsələn, Jane-game (a hərfinin açıq hecədə oxunuşu -ei- name-same ai, ay hərf birləşmələrinin də ei kimi oxunması dediklərimisə sübutdur main-gain hay-say

ch-tch ç səsini sh-ş səsi kimi tələffüz olunur chess-chain -teach-beach-match

she-ship -dish- fish və s. Misallar tələffüz çətinliklərinin sübutudur.

Oxu texnikasının formalaşdırılmasında eşidərək qavramanın inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyəti böyükdür. Çünki səsləri yaxşı fərqləndirə bilməyən

tələbələr , görmə qavrayışı mükəmməl inkişaf etsə də, sadə sözləri oxumaqda çətinlik çəkirlər. Fonetik eşitməyə, səsin təhlili vərdişlərinə lazımınca yiyələnmiş tələbələrin oxusu nöqsanlı olur və müstəqil işləyə bilmirlər. Ona görə də oxu prosesində fonetik təhlilə geniş yer ayrılmalıdır.(2,46)

Məsələn, ingilis dilində Easily confused words qarşılaşaraq. Bu tələffüzü eyni , yaıda isə fərqlənən sözlərdən ibarət olan anlamlardır

Si:- see -see sou-so-saw nait-knight-night tipli sözlərdir ki,onları yalnız kontekstə görə ayırmaq mümkün olur.

The sailor went to sea

To see what he could see

Only he could see

Was sea sea sea

Bu baxımdan yanılmaclar oxu bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yardımçı olan ifadələrdir.

Piter Piper picked a peck of pickled pepper

A peck of pickled pepper Piter Piper picked

If Piter Piper picked a peck of pickled pepper

Where is A peck of pickled pepper Piter Piper picked.

İngilis dilində oxu bacarıq və vərdişlərinin formalaşması xarici dillərin öyrənilməsi prosesinin bütün mərhələlərində mühüm amillərdən biri hesab olunur. İlk mərhələdə tələbələrin xarici dildə oxu texnikasının formalaşması nəzərdə tutulur. Oxu dərslərində tələbələrin nitqi inkişaf edir, lüğət ehtiyatı zənginləşir. Ona görə də, mətn asan olduqda nitq bacarıqlarını əks etdirən çalışmalar və mətnə aid suallar verilir. Əgər mətn məzmunca çətindirsə, o zaman yanaşma dəyişir və bu zaman yeni informasiya almaqla bərabər, xarici dil biliklərinin təkmilləşməsi zəruriyyəti yaranır. Oxu dərslərində aşağıdakı qaydalara riayət etmək məqsəduyğundur:

Mətn həcmcə çox böyük olmamalıdır; • Oxu dərslərində elə mətnlər seçilməlidir ki, orada məlum olmayan sözlərin sayı az olsun və tələbə mətnin məzmununu lüğətsiz başa düşsün;

• Mətnlər ixtisasa uyğun seçilməlidir; • Oxunan mətn cansıxıcı və maraqsız olmamalıdır. Mətn müasir ədəbiyyatdan götürülməli, tələbələrdə maraq oyadan gənclik, ailə, idman, dostluq və s. ilə bağlı mövzuları əhatə etməli, tələbələri maraqlandıran bədii parçalar seçilməlidir; • Mətndəki yeni sözlər izah edilməlidir; • Tələbələr oxuduğu materialın məzmununu başa düşməlidirlər; • Oxu texnikasının inkişafı üçün çalışmalar üzərində iş aparılmalıdır; • İfadəli oxu məqsədilə texniki vasitələrdən istifadə edilməlidir (3,54) Oxu dərslərində mətnə keçməzdən əvvəl lüğət izah edilməli və tələbələr yeni sözlərlə tanış olduqdan sonra sözlərin düzgün tələffüzünə fikir verməlidirlər

Bəzi effektiv metodları nəzərdən keçirək

1.İngilis dilində playlist hazırlayaq! Günə ingilis dilində ən çox sevdiyiniz şən mahnılarınla başlayın. Bu metod həm sizə günə yüksək motivasiya ilə başlamaya həm də dinləmə (listening) bacarıqlarınızı inkişaf etdirməkdə çox kömək olacaq.

2.Bilmədiyiniz bütün sözləri dəftərinizdə qeyd edin. Dinlədiyiniz mahnılardan, oxuduğunuz mətnlərdən bilmədiyiniz bütün sözləri qeyd edin və gün ərzində təkrar etməyə çalışın. Əzbərləməyə ehtiyac yoxdur.! Çünki bizim doğru bu metod bildiyimiz yanlışlardan ən birincisidir. Bununla bütün motivasiya düşür və gün keçdikcə tənbelləşmə prosesi başlaya bilər və nəticədə başlanılan iş yarımçıq qala bilər. Təkrar...təkrar.. Tələbələrimize sözlərin təkrar olunmasını öyrətməklə bu sözlərin mətnlərdə möhkəmləndirilməsinə nail olmaq mümkündür.

Əcnəbi dillərin, xüsusilə də, ingilis dilinin tədrisində bir neçə metod və üsullardan istifadə olunur. Müasir dövrdə dünyada ənənəvi üsullardan fərqli olaraq geniş yayılan və tətbiq olunan tanınmış metodlardan biri “Kallan metodu”dur (Callan method). Kallan metodu ingilis dilini öyrədən təhsil sistemləri arasında seçilən, həssas, kompleks bir nümunə olub əsas üstünlüyü və diqqəti şifahi nitqə yönəldən, tətbiq edilməsi son dərəcə rahat və axıcı İngiltərə patentli bir dili proqramıdır. Bu metodla müəllim xarici dili öyrənənlərin dinləmə və danışmaq qabiliyyətini inkişaf etdirməklə yanaşı, onu asan, əyləncəli, sürətli və praktik yolla qarşısına məqsəd qoyaraq tədris edir. Bu termini elmə ilk dəfə 1960-cı ildə İngiltərədə Robert Kallan gətirmiş və az müddətdə digər dərslər proqramları və vəsaitləri ilə müqayisədə daha əlverişli olduğunu sübut edə bilmişdir”

Qeyd edək ki, ingilis dilinin öyrədilməsində bir çox metoddan istifadə olunur. Məsələn, təbii yanaşmada [natural method] tərcümənin olmaması, ana dili olanlarla birbaşa ünsiyyət quraraq xarici dili öyrənmə bilməsi, müəllimlərin həmin dildə danışan olması bu arqumenti dəstəkləyir. Təbii yanaşma və təbii üsul orta əsrlərdə yaranmış və tətbiq olunmağa başlamışdır.Digər metod qrammatik tərcümə [grammar-translation method] adlanır. XX əsrin əvvəllərində birbaşa üsul [direct method] ortaya çıxdı.Fərqli bir yanaşma olan audio-linqvistik metod dilin şifahi istifadəsinə üstünlük verən və bu bacarıqların davranışsal öyrənmə şərtlərindən istifadə edərək, dialoqlardan istifadə etməklə dil strukturlarını müəyyən ardıcılıqla öyrətməyi hədəfləyən xarici dil öyrətmə üsuludur. Bir növü intensiv şifahi məşqlərdir. “Dünyada cəmiyyətlər arasında sərhədlər və kommunikasiya maneələrinin tədricən aradan qaldırılması və siyasi, digər ölkələrlə birlikdə inkişaf etmək iqtisadi və texniki, elmi və təhsil sahədə məlumat mübadiləsi aparmaq arzusu multikulturalizm, çoxdillilik qəbul edilməsinə səbəb olmuşdur. Bu heç olmasa ana dili ilə birlikdə İki dil öyrənməyin zəruriliyi məsələsini gündəmləşdirdi.

Tere are the following methods of reading in English

- The Alphabetic Method -
- The Look & Say Method (Whole Word Recognition)
- The Look & Say Method (Whole Word Recognition)
- The Sentence Method
- The Whole Language Method

The Alphabetic method: In this method, the letters are introduced with the help of pictures and models, and then the students are introduced to the sound of these letters. After grasping the sound of the letters, students can easily recognize the letter by its sound.

Əlifba üsulu: Bu üsulda şəkillər və maketlər vasitəsilə hərflər təqdim edilir, sonra tələbələr bu hərflərin səsi ilə tanış olurlar. Tələbələr hərflərin səsini qavradıqdan sonra hərfi səsindən asanlıqla tanıya bilirlər.

The look-and-say method of teaching reading links whole words with their meanings without breaking them down into sounds first.

The meaning of the word and how it can be used in different contexts is very important. Children need to remember the shape and look of the word so that they recognise it when they see it again – in other words, it relies on a child's visual memory.

If the teacher only uses this method, the child may become lost if they do not recognise the words. Because of this, effective teachers combine the phonics method and the look-and say method when teaching reading.

The look-and-say method is very useful for the many words whose spellings do not match their sounds, such as 'the', 'said' or 'when' in English. When you are teaching a language that has a more regular sound-symbol correspondence, it is easier to match letters to sounds.

Oxumağı öyrətmə metodu bütün sözləri ilk növbədə səslərə bölmədən mənalari ilə əlaqələndirir.

Sözün mənası və müxtəlif kontekstlərdə necə istifadə oluna biləcəyi çox vacibdir. Uşaqlar sözün formasını və görünüşünü yadda saxlamalıdır ki, onu yenidən görəndə onu tanısinlar - başqa sözlə, o, uşağın vizual yaddaşına əsaslanır.

Müəllim yalnız bu üsuldən istifadə edərsə, uşaq sözləri tanımadıqda itə bilər. Buna görə də, effektiv müəllimlər oxunu öyrədikən fonika metodunu və bax və söylə metodunu birləşdirirlər.

Bax və söylə metodu ingilis dilində 'the', 'said' və ya 'when' kimi yazılışı səsləri ilə uyğun gəlməyən bir çox sözlər üçün çox faydalıdır. Daha müntəzəm səs-simvol uyğunluğu olan bir dili öyrədiyiniz zaman hərfləri səslərə uyğunlaşdırmaq daha asandır.(4,89)

The Sentence Method

You write each topic and the supporting details in sentences using your own words. Each new topic begins on a new line with a number in the margin. The advantage of using the Sentence Method is that a full sentence is often clearer to understand than a few linking words.

Siz hər bir mövzunu və köməkçi təfərrüatları öz sözlərinizdən istifadə edərək cümlələrdə yazın. Hər bir yeni mövzu kənarında bir nömrə ilə yeni sətirdən başlayır. Cümlə Metodundan istifadə etməyin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, tam bir cümlə çox vaxt bir neçə əlaqələndirici sözdən daha aydın başa düşülür.

Whole language is an approach to learning that sees language as a whole entity, and writing, speaking, reading, and listening should be integrated when learned. In

whole language, learning is built upon the real experiences and background knowledge of the learner.

Bütöv dil, dili bütöv bir varlıq kimi görən öyrənmə yanaşmasıdır və öyrəniləndə yazı, danışma, oxuma və dinləmə inteqrasiya edilməlidir. Bütün dildə öyrənmə öyrənenin real təcrübələri və ilkin bilikləri əsasında qurulur.

«What is the Reading Method in English Teaching?»

The Reading Method, sometimes known as the Reading Approach, is an outdated way of teaching English, mainly as an additional language. The theory behind the method was that students could pick up the basics of English simply by learning to understand words and grammatical patterns from written text.

After it was first devised in the 1920s, the Reading Method was widely used to teach English as an additional language. It was also advocated in the UK for children who were struggling with their language skills. However, due to its many shortcomings, the Reading Method has fallen out of popularity as a way of teaching English.

Here we explore what is the Reading Method of teaching English, how it was devised, and why it ceased to be used, as well as the background of the man who invented it. We'll also take a look at some of the modern methods which have replaced the Reading Method in English teaching, helping to give today's children the best start with spoken and written language.

The Reading Method, also known as the New Method or the Reading Approach, was devised by Dr Michael Philip West (1888-1973). During the 1920s, he was working as a Professor of English in India.

Dr West believed that everyone around the world should learn English. As English was an international language, he argued that it could make it easier for people from different countries to communicate with each other. He thought this would have a number of important advantages for people everywhere:

To broaden people's outlooks;

To create a feeling of connection between people no matter which country they came from;

To help everybody access and understand the widest possible range of reading materials, as the majority of both factual and fictional books at that time were written in English.

Because he was a respected educator, his beliefs found a following. The Reading Method became widely used to teach English in India, and also to teach French and German to American children. The Reading Method also gained some traction in the UK as a way of teaching children who were struggling with their linguistic development.»

Ирада Тахирова

РЕЗЮМЕ

**МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ НАЫКОВ ЧТЕНИЯ НА АНГЛИЙСКОМ
ЯЗЫКЕ**

Ключевые слова речь умение результат думать учить основной цель

Можно ли заговорить на английском, не освоив грамоты? Да, если полностью погрузиться в языковую среду. понятно, что для того, чтобы освоить язык, обязательно потребуется научиться чтению. На начальных этапах, конечно же, потребуется приложить усилия для того, чтобы запомнить, как читаются те или иные буквы и буквосочетания. Но освоив английскую грамоту на первых уроках, вы легко сможете озвучить любой, даже наполненный незнакомыми словами, текст. Чтение по-английски для начинающих обычно осложняют не согласные, которые часто читаются так же, как звучат в алфавите, а гласные. В английском существует всего 6 гласных, но проблема в том, что у каждой из них в зависимости от положения в слове может быть несколько вариантов прочтения.

I.Tahirova

RESUME

METHODS IN PROGRESSING READING IN ENGLISH

Key words speech skills result to think to teach main aim

Many people struggle to maintain their focus while reading. If you're a student, this problem can get in the way of completing coursework and understanding course material. What can you do to help yourself focus while reading, so you can stay on track academically? A new way of reading might offer an answer to this question. It's called bionic reading, and it's created by the Swiss typographic designer Renato Casutt.

Bionic reading works by strategically bolding parts of words to make text easier to process. Here's an example of what that looks like:

This is what a small block of text looks like with bionic reading. How do you feel while reading this? Do you wish this whole blog post was written this way, or are you glad this paragraph is almost over?

İstifadə olunan ədəbiyyat

- 1.M.Montgomery "Ways of Reading",London,2020
- 2.D.A.Ali "Reading Methods" University of Diyala,2020
- 3.Riphah College "Reading Skills"2021
- 4,Elin Moberg "Pleasure reading for development of English" Oxford University Press,2020

Rəyçi f.f.d.Bünyadova V.Ş.